

ARİF CEMİL DENKER

Arif Cemil Denker, 1888 yılında İstanbul'da, meşhur bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dedesi son dönemin meşhur bestekarlarından Hacı Arif Bey'dir. Lise eğitimini Alman Lisesinde tahsil eden Arif Cemil'in hukuk eğitimi yarım kalmış, kendisini gazetecilik alanında geliştirmiştir. Almanca, Fransızca gibi Batı dillerine vukufiyeti bulanan Denker, İttihat ve Terakki erkamı ile de yakın ilişkiler kurmuş, kırılma anlarında önemli olayla şahitlikler etmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında Berlin'de talebe müfettişliğinden sorumlu olarak çalışmıştır. İttihat ve Terakki erkanının harp sonrası Berlin'e firar etmeleriyle birlikte Arif Cemil burada İttihatçı isimlerle temasta bulunmuş, bir süre Talât Paşa'nın hususi katipliğini de yapmıştır. Arif Cemil bir süre sonra yurda dönmüş ve gazetecilik yazılarına devam etmiştir. Bu dönemde Arif Cemil'in çeşitli gazetelerde İttihat ve Terakki üzerine anıları tefrika halinde yayınlanmıştır. Arif Cemil'in en bilindik ve kalıcı eseri oğlu Bülent Davran ile birlikte hazırladığı Almanca-Türkçe Büyük Lügat'tur. Denker 1945 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.

EMİRHAN KARTAL

Emirhan Kartal 2000 yılında İstanbul Bağcılar'da doğdu. İlk ve orta öğretimini tamamladıktan sonra Fatih Sultan Mehmet Uluslararası Anadolu İmam Hatip Lisesini bitirdi. Halihazırda Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünde eğitimini sürdürmektedir.

Arif Cemil Denker

İTTİHATÇI ŞEFLERİN GURBET MACERALARI

Hazırlayan: Emirhan Kartal

İTTİHATÇI ŞEFLERİN GURBET MACERALARI

KUTADGU / KÖK - OSMANLI - SON DÖNEM

Yayınevi Editörü : Ramazan Serhat Aslan
Yayın Yönetmeni : Muhammed Yasin Can
Yayınevi Ser. Nu. : 53697

İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları

ISBN | 978-605-71981-5-0

Kutadgu Yayınları'nın 7. eseridir.

Arif Cemil Denker tarafından kaleme alındı.

Emirhan Kartal Osmanlıcadan latinize etti.

R. Serhat Aslan metnin sadeleştirilmesini üstlendi.

Osman Çelebi son okumasını gerçekleştirdi.

Kapak **Alaaddin Şahin ve Muhammed Yasin Can** tarafından tasarlandı.

Mizanpaj **Duran Aydos** tarafından yapıldı;

metinde 11 punto Baskerville fontu kullanıldı.

1. Baskı, 1. Edisyon, Haziran 2023, İstanbul

Eser ilk olarak 14 Mayıs 1922-13 Temmuz 1922 yılları arasında Tevhid-i Efkâr gazetesinde tefrika halinde neşredilmiştir. Bu tefrika daha sonra İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları başlığı ile kitaplaştırılmış ve 1992 yılında Arba Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Aynı eser Emre Yayınları tarafından 2005 yılında Sürgün Hayatlar başlığıyla da yayınlanmıştır.

Baskı, Yılmaz Basımevi (Mat. Ser. Nu: 49749)

KUTADGU

Aziz Mahmud Hüdayi Mah. Tepsi Fırını Sok. No:9/3
Üsküdar/İstanbul
0 850 304 17 58
kutadgu.com.tr
iletisim@kutadgu.com.tr
@kutadgu_m (twitter, instagram, youtube)

İÇİNDEKİLER

<i>Sunuş</i>	9
Giriş	15
I FİRAR	17
II TALÂT PAŞA’NIN BERLİN GÜNLERİ	35
III MOSKOVA YOLCULARI	63
IV GEÇMİŞİN MUHASEBESİ	87
V DİVAN-I HARB MUHAKEMELERİNE CEVAP	113
VI CİHAN HARBİNE GİRİŞİMİZ	135
VII ERMENİ MESELESİ VE SUİKAST	143
Dizin	159
<i>Müzik Listesi</i>	165
<i>Atf ve Bilgi Sayfası</i>	166

İTTİHATÇI ŞEFLERİN GURBET MACERALARI

8

Sunuş

İttihat ve Terakki üzerine yapılan çalışmalar Türk tarihçiliğinin gerek popüler gerek akademik kulvarda daima gözde konularından biri olmuştur. Edebiyat dünyası da benzer şekilde İttihat ve Terakki dönemine, kadrolarına ve siyasetine lakayt kalmamıştır. Arif Cemil Denker'in İttihatçılar üzerine 1922 yılından itibaren çeşitli aralıklarla kaleme aldığı eserler de bu ilginin bir yansıması ve öncülü niteliğindedir. Arif Cemil, İttihatçı kadrolarla olan yakınlığından doğan şahitliklerini gerek anı tarzında gerek 1930'ların tarihi roman furyasının bir neticesi olarak edebi anlatı formunda bugüne taşımıştır.

İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, ilk olarak 14 Mayıs 1922 – 13 Temmuz 1922 tarihleri arasında *İttihad ve Terakki Rüesâsı-nun Diyâr-ı Gurbet Maceraları* başlığıyla ve bir hatıra üslubuyla *Tevhid-i Efkar* gazetesinde tefrika edilmiştir. Milli Mücadele yanlısı olmakla birlikte zaman içerisinde Ankara hükümetine muhalif bir çizgi takınan *Tevhid-i Efkar*'ın bu tefrikaya yer yer şerhler düştüğü ve metin üzerinden İttihatçı isimlerle ve onların siyasetleriyle bir hesaplaşmaya giriştiği görülmektedir. Kitap boyunca dipnotlarda gazetenin bu müdahalelerini görebilirsiniz.

Eserin yayımlandığı tarihte İttihatçılar belki de aklanacak, haklarında propaganda yapılacak son kişiler arasındadır. Talât Paşa hariç Enver Paşa ve Cemal Paşa başta olmak üzere İttihatçı ekabir hala hayattadır; Ankara'da Mustafa Kemal, Başkomutanlık yetkisinin uzatılmasıyla son hazırlıklarını

yapmaya koyulmuştur ve bir yandan da İstanbul başta olmak üzere çeşitli yerlerde İttihatçı hareketi canlandırmak için girişimlerde bulunmaktadır. Hal böyleyken, İttihatçıların beyin takımının gurbet maceralarını anlatan ve onların ağzından geçmişin muhasebesini yapan bu yayının bir nevi propaganda şeklinde değerlendirilmesi ve dikkat çekmesi oldukça doğaldır. Bu sebeptendir ki *Tevhid-i Efkar* tefrikanın orijinalinde bir takım sansürlemeler yapma yoluna da başvurmuştur. Gazetenin bu kısımları tipik bir sansür görüntüsüne mutabık şekilde boş bırakılmıştır. Bu kısımlar kitapta belirtilmiştir.

Arif Cemil kitabına İttihatçı şeflerin kendi aralarındaki İstanbul'dan ayrılma müzakerelerini aktararak başlar. Akabinde teşkilatın Berlin'de Talât Paşa önderliğinde tekrar tesisi, Enver Paşa'nın Moskova'ya geçme çabası, Bahaeddin Şakir Bey ile Cemal Paşa'nın serüvenleri, Yunanlılar ile Talât Paşa arasında geçen mülakat, Talât Paşa'nın Avrupa'nın çeşitli şehirlerine yaptığı geziler ve buralarda gerçekleştirdiği temaslar, paşalar arasındaki fikir ve yöntem ayrılıkları, Arnavutluk meselesinin detaylı tasviri, Cihan Harbine girişimiz gibi konular kitabın ana seyrini oluşturmaktadır. Arif Cemil kendi tanıklığının doğal sınırlamasına tabi olarak kitabının merkezine Talât Paşa'yı yerleştirmiş ve çoğunlukla diğer isimleri Talât Paşayla olan münasebetleri etrafında hikaye etmiştir.

İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları kitap halinde ilk olarak Yücel Demirel tarafından hazırlanmış ve 1992 yılında Arma Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra, Halit Erdem Oksaçan tefrikayı tekrar kitaplaştırmış ve 2005 yılında bu sefer *Sürgün Hayatlar* başlığıyla Emre Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Biz eseri tekrar yayınlamayı düşündüğümüzde her iki baskıda da görülen ortak ve farklı çok sayıda hatanın bulunması, kitabı okunur kılacak bir sadeleştirme yahut kelime dipnotlamasına her iki baskıda da gidilmemiş olması gibi nedenlerden ötürü kitabı tekrardan hazırlamayı gerekli gördük. Emirhan Kartal orijinal *Tevhid-i Efkâr* tefrikasını tekrar latinize etti. Kitap boyunca gerekli tashihleri ve standardizasyonu gerçekleştirdi, önceki baskılarda bulunmayan ana başlıklandırmaları yaptı. Osman Çelebi ise kitabın son okumasını gerçekleştirdi, tashihlerde bulundu.

Arif Cemil'in üslubu bir gazeteciden bekleyeceğimiz okunaklı olma vasfından uzaktır. Eserin birincil şahıs anlatısıyla başka ağızlardan yaptığı aktarımların yer yer birbirine girdiği dahi görülmektedir. Bunların yanı sıra kitabın başlığını ve genel okur kitlesini hedeflediğini düşündüğümüzde dilini sadeleştirmenin bir gereklilik olduğu da aşikardır. Sadeleştirme ile, yaygın bir fenomen haline gelen dil ve üslup cinayetini değil, Arapça terkip ve çoğulların Türkçeleştirilmesini kastettiğimi belirtmek isterim. Örneğin teslih etmek fiilini silahlandırmak, tarafeyn ibaresini iki taraf, teşebbüsât çoğulunu teşebbüsler şeklinde yeniden ifade etmek sadeleştirmemin sınırlarını göstermektedir. Öte yandan *Tevhid-i Efkâr* dipnotlarını ve yazarın bir belgeden yahut bir kişinin, örneğin Talât Paşa'nın, hatıralarından olduğu gibi aktardığı kısımları sadeleştirmeden bıraktım ve parantez içi açıklama metodunu takip ettim. Mekan ve şahıs adlarında ise günümüz kullanımlarını tercih ettim.

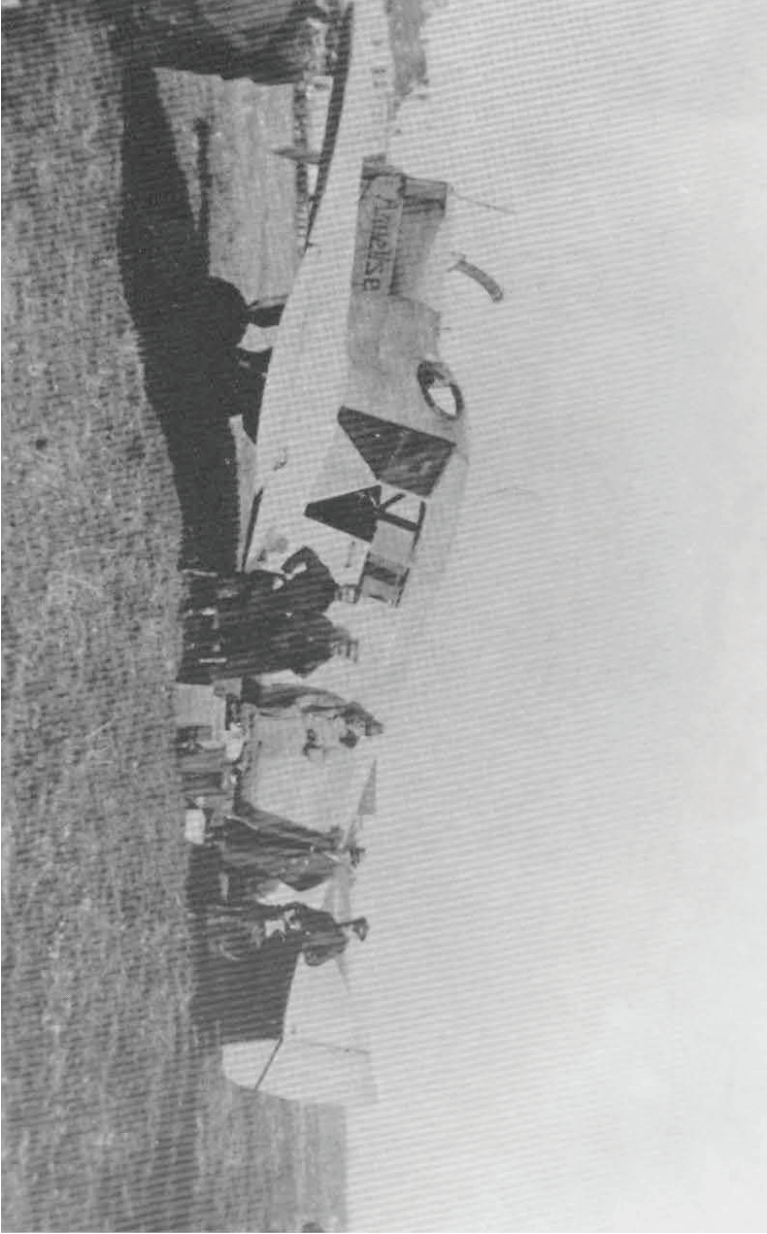

Kutadgu olarak, yayınladığımız kitabın muhtevasına uygun olduğu müddetçe uygulamayı düşündüğümüz müzik paylaşımlarını bu kitabımızda da sürdürüyoruz. Kitap boyunca her biri bölüm geçiş sayfalarının alt kısımlarına

iliştirilmiş farklı QR kodlar göreceksiniz. Bu kodları okuttuğunuzda genelde eserin ve özelde bölümün ruhuna uygun bir müzik sizi karşılayacak. Metnin ötesine geçmeden ve işi yenilikçi bir şova dönüştürmeden ufak bir nüans olarak görebileceğiniz bu parçaları keyifle dinleyeceğinizi ümit ediyoruz.

Yarın, Kutadgu'da nice eserlerde görüşmek dileğiyle. İyi okumalar.

R. Serhat Aslan
Haziran, 2023
Üsküdar, İstanbul

Arif Cemil'in kitapta detaylıca anlattığı Enver Paşa'nın uçak macerasından bir fotoğraf. Berlin, 8 Ekim 1919.

Fotoğraf: Enver, Murat Bardakçı, İş Bankası Yayınları, 2015, 710

Giriş

Makale Sahibinin Bir Mektubu

Azizim Velid Bey,

Berlin'den avdetim münasebetiyle benden son katlı hadisesi hakkında tafsilat istediniz. Ben o vakadan bir gün evvel hareket ettiğim için size gazetelerde intişar eden haberlerden fazla bir şey yazmaya muktedir değilim. Mamafih arzunuzu başka bir suretle tatmin etmek mümkündür. Mesela ben birçok hakikatler biliyorum ki Talât Paşa'nın ve müteakiben Bahaeddin Şakir Bey'in katledilmeleri üzerine bu hakikatlerin unutulup gitmesi doğru değildir. Çünkü merhumların her ikisi de Türk tarih-i meşrutiyetinde elde etmiş oldukları mevkiileri itibariyle büyük roller oynadılar. Mütarekeden sonra Berlin'e geldikleri tarihten başlayarak irtihallerine kadar her ikisiyle ve bilhassa Talât Paşa ile yakından temasta bulundum.

İki buçuk sene devam eden bu münasebet esnasındaydı ki gazetenizin sütunlarına geçirmek istediğim hakikatler birikti, toplandı. Talât Paşa'nın konuşmalar esnasında naklettiği vakıalardan, Almanya'da iken ecnebi memleketslere yaptığı seyahatlerinden avdetinde hasıl ettiği intibalarına, müşahedelerine ve mülakatlarına dair verdiği malumattan ve mesai arkadaşlarının icraatlarından ibaret olan bu hakikatleri bir araya toplayarak; mütarekeden biraz evvel İstanbul'da İttihat ve Terakki mahfilinde cereyan eden vakıalardan başlayıp Talât Paşa'nın firarının sebebine, Berlin'e vasil oluşuna, Almanya'daki faaliyetine, seyahatlerine, katlinin tafsilatına, katilin muhakemesine vesaireye dair ne biliyorsam hepsini yazacağım.